

АВТОРСКИ И СРОДНИ НА ТЯХ ПРАВА В СЦЕНИЧНИТЕ ИЗКУСТВА

Настоящият информационен материал е насочен към специалистите в сферата на Сценичните изкуства и цели да ги запознае с някои особености на уреждането на права при организацията на тяхната дейност. Акцент е поставен върху правата, които поради специфичния си характер биха могли да останат неуредени. Това са правата на автори и други правоносители, чието пряко участие при подготовката на спектаклите често не е необходимо, но чието неуредяване се явява нарушение на Закона за авторското право и сродните му права.

→ Какви права се уреждат при поставянето на спектакъл на сцена

Създаването на сценичен, в т.ч. музикално-сценичен спектакъл, който по своята природа е синтез от текст, музика, художествено оформление на сценично пространство, костюми и пр., изисква предварително уреждане на комплекс от авторски права, отнасящи се до отделните компоненти, свързани със спецификата на спектакъла – **права върху литературната основа** (оригинална пиеса, превод на български език, когато оригиналът е на чуждестранен автор, драматизацията по готово литературно произведение - роман или разказ, преработка на филмов сценарий от такъв на завършен филм в драматичен текст за сцена, либрето - при музикално-сценичните произведения, и др.), **права върху музикалната компонента** (оригинална музика, създадена специално за спектакъл, готова музика, изпълнявана на живо или на запис като част от спектакъл), **права върху сценография, костюмография** и др.

→ Авторски права върху литературната основа – в кои случаи и как се уреждат

По отношение на литературната основа най-скромен като обем е обхватът на подлежащите за уреждане авторски права при спектаклите, при които авторът на оригиналното драматично произведение (пиесата), е починал преди повече от 70 години. При тази категория автори правата са погасени, като при спектакли по пиеси на български автори (Вазов, Ст. Л. Костов, Антон Страшимиров, Йордан Йовков, Рачо Стоянов и др.) създадените от тях драматични произведения могат да се ползват свободно. Съществува разлика при постановките по произведения на същата категория чуждестранни автори (Булгаков, Пирандело, Хауптман, Метерлинк и др.), доколкото при тях следва да се уредят правата на авторите на превода на български език.

В останалите случаи, когато правата на автори на оригинални драматични произведения (пиеси) не са погасени, могат да се ползват широко разпространени услуги на посредници, които улесняват ползвателите при уреждането на авторски права за сцена, а именно: (i) специализирани

(чуждестранни) агенции и организации (SACD, SIAE, United Talent Agency, United Agents, The Marton Agency и др.); (ii) уреждане чрез Сдружение „Театераутор“ за някои български автори (вкл. починали, но с непогасени права, когато наследниците им се представляват от сдружението (Валери Петров, Станислав Стратиев, Георги Данаилов) или (iii) чрез Министерство на културата – при починали, но с непогасени права български автори без наследници¹. Ако правото, предоставено на посредниците, не е на изключителна основа, не съществуват пречки договарянето между автор и ползвател да бъде осъществявано и директно.

С автора на превода на български език при чуждестранните драматични произведения ползвателите сключват отделен договор – обичайно директен и по-рядко чрез Сдружение „Театераутор“, ако авторските права се упражняват от последното.

➔ Специфика на уреждането на авторските права при преработката на готови литературни произведения

Преработката на готови литературни произведения (романи, разкази, киносценарии и др. под.) в драматични текстове, предназначени за поставяне на сцена, следва да отчита следната специфика:

При киносценариите на филми, продуцирани от компании, базирани в САЩ, авторските права на сценаристите по презумпция са притежание на филмовия продуцент. В повечето от останалите държави, в т.ч. европейските, правата върху евентуално последващо използване (в случая, под формата на пиеса) на реализиран киносценарий обичайно са притежание на неговия автор, освен ако в договора му с филмовия продуцент не е уговорено друго. В тези случаи ползвателят трябва да се свърже с филмовия продуцент или с автора на сценария за получаване на съгласие за преработката на киносценария в пиеса. Обичайно такъв вид разрешения не се предоставят от посредници.

Сходен е начинът на уреждане на правата при адаптацията на романи, разкази и др. под. в драматични произведения (драматизация), предназначени за поставяне на сцена. Правата върху адаптацията на този вид литературни произведения в повечето случаи са притежание на издателите, които са ги получили от авторите при сключването на първоначалния издателски договор. В по-редки случаи правата върху адаптацията (за филм, за пиеса) на литературния първоизточник (роман, разказ) са притежание на автора.

Тук отново е уместно да се напомни за частния случай на упражнявани права от Министерство на културата, вкл. по отношение на адаптации и преработки по български автори без наследници (Ангел Каралийчев, Константин Константинов, Яна Язова, Павел Спасов и др.).

¹ В срока на закрила, правата на тези категория автори се упражняват от Министерството на културата по реда на чл. 33, изр. първо от Закона за авторското право и сродните му права.

→ Включване на музика в сценично произведение. Преработка, синхронизация и публично изпълнение

За целите на представянето пред публика на сценични произведения, съдържащи музика, е необходимо да бъдат уредени два вида права – от една страна правата за синхронизация, която може да бъде съпътствана и от преработка, и от друга – правата за публично изпълнение.

Свързването на музикална компонента със сценична постановка представлява вид **синхронизация** по смисъла на ЗАПСП. Музиката може да бъде специално написана за конкретния спектакъл или да се използва готова такава.

Евентуално предхождаща синхронизацията може да бъде преработката на музикално произведение (а евентуално и на текст, свързан с музиката). В общия случай се касае за използване на вече разгласени, музикални произведения, които се преработват и/или адаптират за нуждите на конкретното сценично представяне. Тук попадат например честите случаи на създаване на нов музикален аранжирмент, при което вече разгласено музикално произведение се адаптира за конкретното му вокално или инструментално изпълнение на сцена като част от конкретен спектакъл, постановка и др.п. Важно е да се има предвид, че случаите на преработка на произведения засягат както съответното имуществено право на правоносителите, така и техни неимуществени права, във връзка с което е необходимо изрично разрешение във всеки отделен случай.

Публичното изпълнение на използваната музика в спектакъла, като част от сценичното представяне, е отделно право на нейните правоносители (автори, изпълнители, звукозаписни продуценти, когато има такива).

Възлагането на написване на **оригинална музика** за сценичен спектакъл е честа практика при театрални постановки. В тези случаи договорът за възлагане най-често урежда както отстъпването от композитора на възложителя (театъра) на авторските права за синхронизация (като тези права обичайно се отстъпват на изключителна база за конкретния спектакъл), така и на правата за публично изпълнение на музиката при представянето на спектакъла пред аудитория. Договорите се сключват директно между правоносителя (автора или музикалния издател) и възложителя. Когато авторът предоставя на театъра написана от него оригинална музика във формата на звукозапис и ако при осъществяването му са ангажирани изпълнители, различни от автора, последният се очаква да встъпи във функциите на звукозаписен продуцент като уреди с изпълнителите подлежащите на уреждане сродни права за последващото използване на звукозаписа. Такъв ангажирмент към композитора следва да бъде предвиден в договора му със сценичния институт, като при липсата му институтът е длъжен да уреди подлежащите на уреждане права.

Когато при постановките се използват готови музикални произведения – т.е. вече разгласени такива, а не специално създадени за конкретния спектакъл, на самостоятелно уреждане подлежат и двата вида права – за

синхронизация, която може да бъде съпътствана от преработка, и за публично изпълнение. Ако в спектакъла е използван звукозапис на готова музика, тогава освен авторските права за синхронизация и за публично изпълнение, за същите видове използване права следва да се уредят и с носителите на сродно на авторското право – продуцентът на звукозаписа и съответният изпълнител/и. Правата за преработка и синхронизация (авторски и сродни) се уреждат чрез съответните музикални суб/издатели, респ. продуценти/лицензианти, а тези за публично изпълнение – чрез (местна) организация за колективно управление на права (в България това са Сдружение „Музикаутор“ – за авторските права и Сдружение „Профон“ – за сродните права). Предоставянето на разрешения от двете организации става по тарифи, одобрени от Министерство на културата. Препоръчително е когато използването на готови музикални произведения/звукозаписи е честа практика за сценичния институт, уреждането на авторските и сродните права за публичното изпълнение на съответните звукозаписи да се извършва чрез рамкови договори с „Музикаутор“ и „Профон“.

При постановки на готови чуждестранни музикално-драматични произведения (опери, оперети, мюзикъли) авторските права (композитор, либретист и др.) обичайно се уреждат от ползвателя в комплект (т.нар. „големи права“) чрез специализирани чуждестранни агенции (например: The Really Useful Group Ltd., Tams-Witmark, Josef Weinberger и др.), като в обхвата на придобиваните права най-често се включват както правата за преработка, така и за публично изпълнение. С автора на превода на либретото на български език ползвателят сключва отделен директен договор.

При постановки на български музикално-драматични произведения ползвателят урежда авторските права пряко с правоносителите (авторите или техните наследници).

* * *

Като обща препоръка, свързана с уреждането на авторските и сродни права, е процедурата за това да започне достатъчно своевременно, така че всички договори с правоносителите да бъдат сключени преди премиерата на съответните спектакли.